

Jobbágy Zoltán – Porkoláb Imre –
Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András –
Czeglédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián

A Jó Állam – Hatékony Haderő

A Ludovika Kutatócsoport összesített kutatási jelentése¹ – 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.2.30

A kutatócsoport kvalitatív módszerrel, a vonatkozó nemzetközi elméletekből kiindulva, hangsúlyt a hatékony haderőre helyezve, a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve folytatott kutatótevékenységet. Kiemelt figyelmet fordított a civil–katonai együttműködés, a fegyveres erők, valamint a rendvédelmi szervek, és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára. A kutatócsoport tevékenysége egyértelművé tette, hogy a modern hadelméletnek a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell és bizonyította, hogy ez közelebb viszi a hagyományos értelemben vett hadelméletet, hadművészetet és hadviselést a közös civil–katonai kutatásokhoz.

Bakos Csaba Attila, a kutatócsoport tagja, kutatási tevékenysége során abból indult ki, hogy Magyarország biztonsága és békés fejlődésének fenntarthatósága egy folyamatosan változó világban nem nélkülözheti a korszerű, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható képességekkel, valamint kiegyensúlyozott struktúrával rendelkező haderőt. Fontos befolyásoló tényezőként kell azonban szerinte kezelni azt a helyzetet, hogy bár minden az országot érintő biztonsági kockázatnak van hatékony ellenszere, azok alkalmazhatósága a bonyolult honi és nemzetközi politikai, gazdasági,

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

társadalmi szempontok miatt sok esetben nem lehetséges. Ennek következtében a Magyar Honvédségnek olyan környezetben kell a nemzeti érdekeket támogatni és az ország biztonságát szavatolni, amely a fent említett hatékonysághoz szükséges valamely – nemegyszer alapvető – feltétel meglétét korlátozhatja.

A globális biztonsági környezet kihívásai az ezredforduló óta több síkon jelennek meg és ennek megfelelően az abban szereplők köre folyamatosan szélesedik. A XXI. században a biztonság szavatolásában a fegyveres erő alkalmazása már csak egy eszköz a sok közül, így egyre inkább előtérbe kerülnek a biztonságpolitikai kihívások kezelésére kidolgozott átfogó és összehangolt politikai, gazdasági, társadalmi és – szükség esetén – a katonai lépések. Ez a jelenség a korábbi nagyméretű kötelekekkel megvívott és relatíve gyorslefordulású műveletekkel szemben előtérbe helyezi a kisebb, sok esetben különlegesen felkészített, vagy felszerelt alkalmi harci kötelekek igénybevételét a hosszabb, elhúzódó jellegű konfliktusok megoldása során, amikor viszonylag alacsony rendfokozatú vezetők – jól lehet harcászati szinten helyesnek megítélhető – döntései hadművelleti, vagy akár hadászati szintű károkat is okozhatnak.

Megállapította, hogy az elmúlt évtizedekben folyamatosan bővült a NATO feladatrendszere és szerepvállalása a nemzetközi béke és biztonság megteremtése érdekében. Az eddig végrehajtott hadműveletek során szerzett tapasztalatok feldolgozása, az oktatásba és képzésbe történő bevonása a nemzeti haderők számára égetően szükségessé vált.² Az eltelt időszak hadműveletei azt is egyértelművé tették, hogy katonai tevékenységek végrehajtása alapvetően csak koalíciós környezetben képzelhető el, amely még a legalacsonyabb szinten tevékenykedő kötelekek esetében is igaz.³ A NATO-nak – és azon belül a Magyar Honvédségnek – természetesen továbbra is meg kell őriznie azon képességét, hogy diadalmaskodjon a hagyományos értelemben vett ellenség fölött. Ugyanakkor a hadműveletek számára meghatározott célok és a végállapotok elérése érdekében a konfliktusok teljes spektrumában készen kell állni egy sokkal szélesebb körű szerepvállalásra is.⁴ Ezek közül mindenképpen kiemelkedik a közszolgálat ágazatai által támogatott, vagy azoknak nyújtott támogató tevékenység.

Nyilvánvaló azonban, hogy a hagyományosan értelmezett katonai műveletekre vonatkozó törvényszerűségek, a levont következtetések és az azokból kialakított eljárásrendek ismerete továbbra is egyértelmű követelmény marad.⁵ Ahhoz azonban, hogy a hagyományostól eltérő összetett hatalmi – állami és nem állami hatalomgyakorlók által uralt – környezetben is sikeres, a műveletek katonai végrehajtására is

2 Ujházy László: Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum's Deployed Joint Forces Headquarters Training. Academic and Applied Research in Military Science, 2008/7, pp. 446–450.

3 Jobbágy Zoltán: Az ISAF árnyékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban. Sereg Szemle, 2014/3, pp. 115–118.

4 Szabó László – Jobbágy Zoltán: Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon. Sereg Szemle, 2012/4, pp. 32–35.

5 Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (1.), Honvédségi Szemle, 2014/2, p. 8; Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (2.), Honvédségi Szemle, 2014/3. pp. 21–25.

képes katonai szervezetek álljanak rendelkezésre, meg kell fogalmazni a tevékenységekhez szükséges eljárásokat. Azok ismeretére, alkalmazására fel kell készíteni a személyi állományt, a szóba jöhető katonai és nem katonai vezetőket, valamint azok együttműködőit.

A fegyveres küzdelem megismeréséhez, a harc megvívásához szükséges eljárások elsajátításához azonban képesnek kell lenni a hadtudomány hagyományos kereteiből való kitekintésre. Mára elengedhetetlen követelménnyé vált, hogy az egy adott tudományág elméleti és gyakorlati szakemberei ne csak saját területüknek legyenek szakavatott művelői. Tudományosan megalapozott, széles látókörrrel rendelkező, az összefüggések egymásra hatásának rendszerét jól ismerő vezető képes csak arra, hogy bizonyos értelemben alakítójává váljon a hadműveleteknek keretet biztosító társadalmi környezetnek. Ezért az összetett biztonsági környezet katonai szegmensének társadalmi igényt kiszolgáló tevékenysége elképzelhetetlen a hadtudomány és más tudományágak hatékony, eredményes és innovatív együttműködése nélkül.⁶

A hadviselés fejlődése során megfigyelhető volt, hogy a szembenálló felek technikai fejlettségük függvényében a győzelem kivívását katonáik létszámának növelésével és/vagy haditechnikai eszközeik fejlesztésével próbálták meg elérni. Jellemzően fizikai értelemben vett erőfölényre törekedtek a döntő helyen, vagyis az ellenség haderejének legyőzését alapvetően annak fizikai megsemmisítésével kívánták elérni. Ennek következtében a haderők mérete, valamint az államok költségvetéséből a haderőkre fordított összegek nagysága folyamatosan növekedett.

A második világháborút követően ez a tendencia megfordult. Köszönhetően a kétpólusú világrend nukleáris képességeinek, a korábbi értelemben vett totális háború mindkét fél számára katasztrofális eredménnyel zárult volna. Emellett az addigi, elsősorban a fizikai megsemmisítésre összpontosító haderők másfajta ellenséggel találták szembe magukat. Az így patthelyzetbe került felek alig rendelkeztek a XX. század második felében kirobbant helyi háborúk sikeres megvívásához szükséges képességekkel.

Ezeket a háborúkat megvizsgálva az látható, hogy a technológiai értelemben fejlettebb országok hadseregei a győzelem érdekében jelentős erőforrásokat mozgósítottak, sok esetben elit alakulataikat vetették be és törekedtek a legfejlettebb haditechnika felvonultatására. Az évekig elhúzódó háborúk jelentős erőforrásokat emésztettek fel, ennek ellenére a fejlettebb országok a konfliktusok meghatározó hányadában alulmaradtak.⁷

Kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy az elmúlt időszak műveletei összetevőinek vizsgálata eredményeként a fizikai erő jelentette korábbi aszimmetria már korántsem elégséges alapja a győzelemnek. A gyengébb fél a fejlettebb ország erőfölénye ellenére sok tekintetben előnyt élvezhet, illetve az ilyen jellegű hátrányából előnyt kovácsolhat.

6 Szendy István: Hadtudományról magyar szemmel. Magyar Tudomány, 2012/1. p. 1364.

7 Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. Honvédségi Szemle, 2013/2. pp. 15–18.

Nyilvánvalóvá vált az is, hogy a hadászati fölénynek az erőfölény csupán egy alkotó eleme és az információs fölény birtoklása nélkül nem számít döntőnek. Nagyon jól példázzák ezt az iraki és az afganisztáni műveletek, ahol az információfölény kivívásáért folytatott harc a szembenálló felek nyilvánvaló technológiai képességei közötti különbség ellenére is kiegyenlített maradt. Mindez köszönhető annak, hogy sok téves elképzeléssel szemben az információfölény elsősorban nem a technológiai fejlettség függvénye. Annak meglete csupán egy eszköz az információfölény kialakításához vezető úton, amely nem képzelhető el emberi erőforrással szerzett információ nélkül.⁸

Clausewitz a háborút tág körben dúló párviadalként határozta meg, amelyben két küzdő fél arra törekszik, hogy saját akaratát fizikai erő alkalmazásával a másikra rákényszerítse. Egy háború minél inkább veszélyezteti egy nép létét, annál inkább fog harcias jelleget öltetni. Végső soron a nép szimpátiájáért, támogatásának megszerzéséért folytatott harc eredménye döntő jelentőségű. A harcselekmények a megtámadott társadalom kohézióját növelhetik a létért folytatott küzdelemben, szemben a támadó fél társadalmi támogatásának egységességével, ami elkophat az elhúzódó konfliktus okozta járulékos költségek miatt.⁹

Kiemelte, hogy a Hadtudományi Doktori Iskola keretei között az elmúlt tíz évben számos értekezés¹⁰ látott napvilágot annak érdekében, hogy az egyetemes és hazai hadügy kortárs változásait leírja, abból következtetéseket vonjon le, és gyakorlati tanácsokkal szolgáljon. Ennek ellenére nem sikerült egységes álláspontot kialakítani, ezért az ezredforduló utáni háborúkat a magyar hadtudomány képviselői megannyi néven illeték: aszimmetrikus, alacsony intenzitású, nem-háromsági, vagy hibrid – hogy csak néhány megnevezést említsünk.

Nincs ez másképp a hadtudomány nemzetközi képviselőinél sem, annak ellenére, hogy a clausewitzi meghatározás a háború kétneműségére¹¹ egyértelmű ajánlást tesz. A porosz hadtudós álláspontja szerint létezik *nagy*¹² és *kis háború*.¹³ A kis háború kifejezés mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos életben él és virul.¹⁴

8 Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai. Hadtudomány, 2005/4. pp. 24–31.

9 Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 2013/3. pp. 28–31.

10 A teljesség igénye nélkül, a szerzők nevének alfabetikus sorrendjében: Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. HDI (2009); Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai. HDI (2011); Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. HDI (2008); Somkuti: A negyedik generációs hadviselés – az érdekvényesítés új lehetőségei. HDI (2012).

11 Clausewitz, Károly: A háborúról. Göttinger kiadó, Veszprém, 1999 (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje), p. 6.

12 Ibid., p. 9.

13 Daase, Christopher – Davis, James: Clausewitz on Small War. Oxford, 2015, pp. 1–19.

14 Csikány Tamás: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Zrínyi kiadó, 2015, pp. 331–367; Jobbágy Zoltán: Felkelők elleni műveletekről egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. Honvédségi Szemle, 2013/2, p. 18; Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatásai. Zrínyi kiadó, 2014, p. 421; Small Wars Journal, a HDI besorolása szerinti „A” kategóriás (online) tudományos folyóirat.

Sem itthon, sem külföldön nem minősül azonban szakkifejezésnek, ezért hiába is keresné valaki önálló szócikként lexikonokban¹⁵ vagy akár különböző doktrínákban.¹⁶ Természetesen a clausewitzi ajánlás csak kiindulási alapként értelmezhető, hiszen az általa alkalmazott háromsági leíró képlet változói (ti. cél/politika – eszköz/hadsereg – alap/nép) az elmúlt közel 200 év alatt a tudomány és technika fejlődésének köszönhetően komoly átalakuláson mentek keresztül, ezért felülvizsgálatuk megkerülhetetlen. Már csak azért is, mert fő művében csak az első kettő elemzését végezhette el alaposan. Ennek okát egyrészt korai halála, másrészt a vonatkozó társadalomtudományok (pszichológia, szociológia) hiányosságai képezik.

Bakos Csaba Attila kutatásának eredménytermékei, a folyóiratcikkek a honvédelem egy merőben új koncepciójának és a haderőszervezés hagyományostól eltérő lehetőségét vizsgálták és ennek megfelelően tettek ajánlást a modern állam hatékony haderejének kialakítására.

* * *

Komjáthy Lajos, a kutatócsoport tagja kutatási tevékenysége során különböző aspektusokból vizsgálta a modernkori haderők felkészítésének területeit (vallási környezet, hadszíntér sajátosságai, alkalmazhatóság, erők, feladatok, hatékonyság). Példák segítségével mutatta be, hogy ezekhez milyen feladatok és követelmények csatlakoznak a hatékony haderő fejlesztése érdekében.

Vizsgálta, hogy a Magyar Honvédség NATO-tagságából és a nemzetközi szervezeteknél betöltött tagságaiból eredő kötelezettségek alapján a világ mely pontjain számíthat különböző, nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletekben való részvételre. Megállapította, hogy ezek a műveletek a magyarországitól eltérő környezetben (vallási, gazdasági és kulturális) kerülnek végrehajtásra. A műveletek sikerét nagyban befolyásolja, hogy az ott élő népek hogyan fogadják el a külföldi katonai szervezetek jelenlétét. Ennek egyik központi eleme a befogadó környezethez történő alkalmazkodás, ezen belül a helyi vallási környezet, vallási csoportok jobb megismerése, sajátosságainak megértése.

A világ konfliktus-térképét vizsgálva megállapította, hogy a magyar katonák számos vallás képviselőivel és szokásaival találkozhatnak a műveletek során és előfordulhat, hogy ezeknek a vallásoknak szélsőséges megnyilvánulásai is számolni kell. A kutatás során vizsgálta, hogy mennyire fontos és meghatározó a siker elérésében a helyi lakosság és a vallási környezet ismerete. A lakosság kulturális vallási szokásainak ismerete, annak tiszteletben tartása befolyásolja (segíti vagy akadályozza) a katonai műveletek sikeres végrehajtását. Példákon keresztül elemezte, hogy az egyes válságreagáló műveletek során a vallási környezet hogyan befolyásolta a műveletek hatékonyságát, illetve a vallási különbözőségek elfogadása és megsértése hogyan segítette, illetve annak hiánya hogyan akadályozta a műveletek sikeres

15 Révai Nagy Lexikona IX. kötet. Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság, Budapest, 1913, p. 267.

16 AAP-6, NATO Szakkifejezéssel és Meghatározások szógyűjteménye, Magyar Honvédség, 2012.

végrehajtását. Témája aktualitását jelezte, hogy számos kutatás foglalkozik a vallás szerepével napjainkban is.¹⁷

Komjáthy Lajos vizsgálta továbbá a fegyveres műveletek főbb környezeti és körülménybeli változását, amelyek napjainkban jelentősen befolyásolhatják e műveletek sikerét. Kutatása elemezte azokat a főbb környezeti és körülménybeli változásokat, amelyek a katonai tevékenységek során mind a hagyományos értelemben vett fegyveres harcban, mind a válságreagáló műveletekben jelen vannak. Vizsgálta számos példán keresztül azt is, hogy ezeknek a körülményeknek a figyelmen kívül hagyása vagy hibás elemzése, esetleg az ismeretek hiánya milyen veszélyt jelenthet a katonai tevékenységek sikerére, majd összefoglalta az általa fontosnak ítélt főbb körülményeket és az arra való felkészülés főbb irányait a műveletek előkészítése során.

Kutatótevékenysége a felkészítés és a kiképzés szemszögéből vizsgálva kiterjedt arra is, hogy a kétpólusú világrendszer felbomlása után mely környezeti és egyéb biztonsági kihívásokkal kell szembe nézni. Arra a következtetésre jutott, hogy a kihívásra adott válaszok egy része megköveteli a katonai erő alkalmazását a nemzeti államtól és a NATO-tól.

Kutatásában vizsgálta és meghatározta, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek a modern és hatékony haderőt jellemzik. A XXI. századi szövetséges haderőket vizsgálva elemezte, hogy milyen sajátosságok mentén határozható meg egy, a kor követelményeinek megfelelő hatékony haderő. Megállapította, hogy a korszerű és hatékony haderő a nemzeti biztonság és függetlenség záloga. Elemezte, hogy e sajátosságok milyen módon jeleníthetők meg a Magyar Honvédség fejlesztése és modernizációja során. Ennek megfelelően, a XXI. század modern haderejének általánosságban három követelménynek kell megfelelnie. Az első a nemzeti haderő feladataiból adódóan az ország védelme, a második a szövetségesi rendszerben vállalt katonai feladatok végrehajtása, a harmadik pedig a nemzetközi kötelezettségekből és szerződésekből vállalt feladatok végrehajtása. A kutatása során megállapítást nyert, hogy Magyarország haderejének feladatai a modern és hatékony haderő kialakítása és felkészítése során jól meghatározhatók.

* * *

Mező András, a kutatócsoport tagja kutatásai tevékenysége arra irányult, hogy tisztázza a *katonai stratégiák* megalkotásának elméleti kérdéseit, néhány ország példáján keresztül bemutassa a stratégiák megvalósítását célzó doktrínafejlesztés gyakorlatát, majd pedig rögzítse a Magyar Honvédség doktrínafejlesztési eredményeit.

Kiemelte, hogy a rendszerváltozás óta eltelt mintegy három évtized során két alkalommal került sor nemzeti katonai stratégia elfogadására, bár szinte minden

17 Lásd Huntington, Samuel: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, 1999; Dr. Újházi Lóránd: Vallási tényezők – szélsőségek – hatása a globális biztonságra. Keresztények biztonsági helyzete és a vatikáni diplomácia. Internet, elérve: http://hargitamegye.ro/upload/public/egyhazi/eloadasok/Vallas_GlobalisBiztonsag.pdf, letöltve 2017. február 17; Görfői Tibor – Máté-Tóth András: Világvallások. Buddhizmus, Hinduizmus, Iszlám, Judaizmus, Kereszténység. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.

kormányzati ciklusban elkészült a stratégiai dokumentum valamilyen tervezete. A stratégiák kidolgozása változó szakmai vitákat gerjesztett, amelyek gyújtópontja ugyan maga a stratégia volt, de természetesen a stratégia elkészítésének módszerei is kérdéseket ébresztettek.

Kutatásai során megállapította, hogy a különféle stratégiai tervezési modellek látszólag ellentmondásosak, de valójában egymást szervesen egészítik ki. Átvesznek egymástól alapfogalmakat, hierarchikusan épülnek fel, így gazdagítva a meglévő ismereteket.¹⁸ Összehasonlító elemzésében különböző modelleket vetett össze. Szerinte Lykke tanulmánya nemcsak a katonai stratégia fogalmának tisztázását végezte el. A fogalom egységes értelmezése a stratégia megalkotásának ugyan szükséges, de nem elégséges feltétele. A katonai stratégia elkészítőinek legfontosabb kihívása az, hogy le kell fordítaniuk a katonai realitások nyelvére a politikai vezetés által meghatározott célokat. Ennek során a katonai stratégiáknak egyfajta hármasságban kell gondolkodniuk. Egyfelől a *kormányzat*, mint politikai végrehajtó hatalom meghatározza a célokat, a *törvényhozás* hozzárendeli a forrásokat, a *katonai stratégiáknak* viszont meg kell találniuk azt a módszert, azaz doktrínákat, amely összeköti az előbbi kettőt és lehetővé teszi a célok elérését a biztosított források felhasználásával.¹⁹

A Bartlett-féle stratégiafejlesztési modell megtartja a Lykke-féle modell eredményeit és alapfogalmait, de túllép a stratégia belső változóinak megértésén, és segít megérteni a stratégiák számára azt, hogy miképpen teremtsenek egyensúlyt az egymással versengő külső változók között. Az elképzelés felvázolja a kulcsfontosságúnak tekintett változók közötti kapcsolatot és ezzel átfogó megközelítést tesz lehetővé a stratégia fejlesztéséhez.²⁰

A Harry R. Yarger professzor által kifejlesztett stratégiai tervezési modell a háború szintjei és a stratégiai dokumentumok hierarchiája közötti összefüggések feltárásán alapszik. Ez a modell alátámasztja a nemzeti biztonsági stratégia átfogó jellegét, azaz a háború során nemcsak a nemzet katonai erejére, hanem a nemzeti erő valamennyi forrására kiterjed. A modell jól szemlélteti stratégiai dokumentumok egymásra épülését, egymásba ágyazódottságát és azt, hogy mindegyik stratégia a neki fölérendelt stratégia célkitűzéseit támogatja.²¹

A Richmond M. Lloyd és P. H. Liotta által kidolgozott modell központjában a stratégiai célok helyes kitűzése áll. A stratégia a változók módszeres megközelítését jelenti abban az összefüggésben, hogy melyeket kell megváltoztatni és melyeket fenntartani a rendelkezésre álló források felhasználásával a kitűzött végcél

18 Gowen, Timothy E.: A proposal to rethink the way we develop National Military Strategy: More science, Less Art. US. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2005, p. 6.

19 Arthur F. Lykke, Jr.: A methodology for developing a military strategy. In: Colonel Arthur F. Lykke (ed.): Military Strategy Theory and Application, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 1993, p. 10.

20 Bartlett, Henry C. – Holman, G Paul – Somes, Timothy E.: A stratégia és a haderőtervezés művészete. In: Sr. Matus János (ed.): Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999, p. 178.

21 Yarger, Harry R.: Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation in the 21st Century, Praeger Security International, 2008, p. 21.

biztosítása érdekében.²² A kérdések ilyen összetett megválaszolása biztosítja, hogy a célokat helyesen és a többi ágazati stratégia figyelembevételével tűzzék ki.²³

Az Amerikai Haditengerészeti Egyetem által alkalmazott modell előnye, hogy a Lloyd modelljével ellentétben rámutat az értékalapú stratégia készítésének módszereire és világosan megkülönbözteti a nemzeti biztonsági stratégiákat a nagy stratégiától és egyben segít megérteni a nagy stratégia kialakításának összetevőit. A stratégia fejlesztésének kiindulópontja a szándékok tisztázása, amelyek a nemzet alapvető értékein, hitén, morális és filozófiai szemléletén alapulnak. A stratégiáknak mind a nagy stratégiai, mind a nemzeti biztonsági stratégiai értékelés során vissza kell térniük a nemzet érdekeinek és értékeinek gondos vizsgálatához, mert elsősorban ezek védelmezése a stratégia alapvető rendeltetése. A nemzet értékeinek háttérbe helyezése a stratégia alapvető céljainak elhibázását jelenti.²⁴

Chuck Cunningham nyugállományú vezérőrnagy szerint a technológiai fejlesztések irányainak kitűzése, több évtizedes és több milliárdos kutatási programok elindítása alapos stratégiai és költségvetési elemzések után indulhat csak meg, ezért igyekezett a stratégia külső és a belső változóinak, a nagystratégia és a haderőtervezés összefüggéseit megállapítani. Modellje praktikus leegyszerűsítésben tárja fel a külső fenyegetések, a stratégiaalkotás, a haderőfejlesztés és a költségvetés tervezésének kapcsolatát különféle kormányzati helyzetekben.²⁵

Mező András kutatása bizonyította, hogy ugyan a stratégiafejlesztés modelljei szerteágazónak tűnnek, de egymással nem kerülnek ellentmondásba. A Lykke-féle stratégia modell könnyen illeszthető a Bartlett-féle modellbe, amelynek további finomítása és részletezése látható viszont Lloyd, Yarger, Cunningham és a Haditengerészeti Egyetem modelljeiben. Megállapította továbbá, hogy a katonai komponens nem nézhet szembe egymaga a stratégiai kihívásokkal, veszélyekkel és fenyegetésekkel, hiszen a biztonság és a nemzeti erő összetevői közül a katonai elem csak egyik és nem is feltétlenül a legalkalmasabb eszköz a válságok mélyben rejlő okainak megoldására. Az összkormányzati szemlélet az, amely a nemzeti erő valamennyi összetevője között összhangot teremt és eléri, hogy a katonai erőfeszítések ne vesszenek kárba.²⁶ Csak a kellő komolysággal, módszerességgel és mélységgel kidolgozott nemzeti katonai stratégia teremti meg a kapcsolatot a nemzet érdekei, céljai és a katonai tervezés között.

A stratégiák megvalósítását célzó *doktrínafejlesztés* gyakorlatát vizsgálva megállapította, hogy a brit doktrína fogalom megengedi azt a viszonylag szűk értelmezést,

22 Liotta, P.H. – Lloyd, Richmond M.: From here to there, The Strategy and Force Planning Framework. Naval War College, 686 Cushing Road, Newport, RI, 02841-1207, Internet, elérve: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a520379.pdf>, letöltve 2017. január 13, pp. 43, 122.

23 Resperger István: A stratégiai tervezés alapjai. (kézirat), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok Tanszék, 2004, p. 21.

24 Appendix I: U.S. Army War College Guidelines for Strategy Formulation. In: Bartholomees, Boone J. Jr. (ed.): U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy, July 2004, elérve: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/app1.pdf>, letöltve 2017. január 6, p. 279.

25 Eberhart, Paul B.: Grand Strategy of the United States: A Study of the Process, Master's Thesis. Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, 2009, pp. 25–27.

26 Lykke, p. 11.

amelyet a harcászati szinten kiadott doktrínák jelentenek. A doktrínák hagyományos értelmezése szerint azonban a doktrína nem tartalmazhatja a katonai tevékenységek konkrét és részletes szabályozását, hanem sokkal inkább a gondolkodásmód leírására kell szorítkoznia. A brit doktrínafejlesztés nagymértékben formalizált, többszintű, felhasználja a NATO-doktrínafejlesztés eredményeit, de nem egyszerűen alkalmazkodik a NATO-doktrínákhoz, hanem annak legfőbb megalkotója, a NATO doktrínafejlesztésének alapvető motorja. A doktrínák kidolgozásánál felhasználják a művelt és sokoldalú tisztikart, de ezen felül a brit akadémiai és tudományos kutatóműhelyeket, sőt külföldi tanintézeteket és állami intézeteket is.²⁷

A cseh doktrína fogalom vonatkozásában feltárta, hogy az a NATO terminológiától erősen eltérően és a brit álláspontot követve nagyon szűk, ezért harcászati szinten is doktrínákat adnak ki. Ettől a következtetlenségtől eltekintve a doktrínafejlesztésnek számos komolyabb problémája van. Ezek közül a legkomolyabb, hogy a fejlesztés rendszere informális és decentralizált. A cseh Összhaderőnemi Doktrína kiadásról-kiadásra erősen változó tartalma és heterogenitása arra vezethető vissza, hogy a cseh hadsereg nem rendelkezik egy olyan általános modellel, amely a doktrínafejlesztés folyamatát szabályozná. Érdekes és tanulságos lehet a magyar doktrínafejlesztés számára, hogy a cseh doktrínafejlesztés nagymértékben támaszkodik a NATO és más tagállamok lényegesen fejlettebb doktrinális rendszerére és sokoldalúbb harci tapasztalataira.

Meggyőződése, hogy a nemzeti doktrinális gondolkodás nem tévedhet el, ha olyan országok példáját követi, mint az Egyesült Királyság vagy Norvégia.²⁸

Nyilvánvalóvá tette, hogy az orosz katonai doktrína fogalma, annak szerepe és fejlesztése élesen eltér a NATO országok gyakorlatától. A katonai doktrína orosz értelmezésében a NATO katonai stratégia fogalmához esik a legközelebb, de a korábbi szovjet felfogásában még annál is markánsabb funkciót, a Nemzeti Biztonsági Stratégia szerepét töltötte be. Dacára annak, hogy az orosz doktrínafejlesztés nem lehet követendő példa, mégis adódnak megfontolandó következtetések és tanulságok. Az orosz doktrína normatív jellege kielezi az egyébként is létező vitákat, de a viták nem elvi-tudományos jellegűek, hanem az adott csoport érdekein és hatalmi ambícióin nyugszanak. Az orosz doktrínák rendeltetés szerint a politikai és katonai gondolatmenetet és logikát közvetítik a szélesebb saját és nemzetközi közönségnek, ezért a doktrína egyes fejezeteinek titkosítása kölcsönös bizalmatlansághoz vezet. Az orosz katonai doktrína kialakításának sajátos módszere megakadályozza, hogy a tudományos elit érdemben közreműködhesen készítésében.²⁹

Kutatásai során három különböző példát vizsgált meg a nemzeti doktrínafejlesztés tapasztalatainak szempontjából. Az orosz doktrína – jellegénél és szerepénél fogva – nem sok tanulsággal szolgál a Magyar Honvédségnek. A NATO-hoz

27 Developing Joint Doctrine Handbook. (4th Ed.), The DCDC, MoD, Shrivenham, Swindon, Wiltshire, 2013.

28 Budik Tibor: Doktrína Armády České republiky a proces jejího zpracování. Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

29 Savelyev, Alexander G.: Russian Defense Doctrine. In: Blank, Stephen J. (ed.): Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine, U. S. Army War College, Strategic Studies Institute, 2011, p. 158.

Magyarországgal egy időben csatlakozott Cseh Köztársaság doktrínáinak fejlesztése viszont számos tanulsággal jár. A doktrínafejlesztés decentralizált módszere semmiképpen sem lehet követendő példa. Egyéb tapasztalataik azonban nagymértékben egybevágóak a magyar tapasztalatokkal. Felkészült és adott feladatra kijelölt apparátus, tudományos kutatóhelyek hiányában, valamint az együttműködés követelményének engedelmeskedve igyekeznek a NATO és más tagállami doktrínák mintái alapján elvégezni a nemzeti doktrínafejlesztést. Az Egyesült Királyság doktrínafejlesztése azonban már túllép azon, hogy mindössze alkalmazkodjon a NATO doktrinális gondolkodásának változásaihoz. Saját nemzeti doktrína központjuk, a rendelkezésükre álló feldolgozott stratégiai és hadművelleti tapasztalatok, az elérhető tudományos kutatóműhelyek intellektuális bázisa alkalmassá teszik a brit doktrínafejlesztést arra, hogy aktív kezdeményezői legyenek a NATO közös doktrínák megfogalmazásának.

A Magyar Honvédség doktrínafejlesztése vonatkozásában feltárta, hogy a magyar doktrínarendszer súlyos belső ellentmondásokat hordoz és sok esetben a NATO-szabványokkal is ellentétes, amelyre szerinte jó példa a csapatok tevékenységének osztályozása. Ez látszólag elméleti kérdés, de valójában az alapfogalmakat tisztázza.³⁰ A NATO egyértelműen négy kategóriát állít fel, úgymint támadó, védő, stabilizáló és kiegészítő tevékenységek. A magyar doktrína rendszerben ugyanerről három helyen három egymásnak, valamint a NATO osztályozási rendszerének is ellentmondó kategória található (a különbségek dőlt betűvel kiemelve). A művelleti doktrína szerint támadás, védelem, *különleges és harccal kapcsolatos tevékenység*. A szárazföldi művelleti doktrína szerint támadás, védelem, *halogatás, különleges és harccal kapcsolatos tevékenységek*. A doktrínának alárendelt harcsszabályzat szerint támadás, védelem, *nem-háborús és kiegészítő tevékenységek*. Az eltérések nem lényegtelenek, mivel alapfogalmakról van szó. Szerinte még az alapfogalmak szintjén sem szabványos a magyar katonai terminológia és nem egységes a doktrinális szemlélet. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a NATO irányába sérül az együttműködés elve, hanem még a Magyar Honvédségen belül sincs az alapokat illetően egyetértés és közös nyelv.

Arra a következtésre jutott, hogy Magyarország katonai biztonsága reálisan csak a NATO adta kereten belül értelmezhető, amely egyértelműen következik mind a politikai nyilatkozatokból, mind a doktrínából.³¹ A NATO-tagállamok hadseregeinek együttműködése a Magyar Honvédség szempontjából életbevágó, ezért az együttműködési képesség kérdése mindenképpen áll. A NATO-erők együttműködésének hatékonysága békében, válsághelyzetben vagy konfliktusban függ a haderők azon képességétől, hogy mennyire tudnak koherens módon, egyöntetűen fellépni és cselekedni. A NATO-nak úgy kell felkészülni és tervezni a műveleteit, hogy a leghatékonyabban használja fel a tagországok forrásait és képességeit. Emiatt az együttműködési képesség kulcsfontosságú összetevője a hatékony harci erőnek.

30 Mező András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról. Honvédségi Szemle, 2013/4, pp. 10–15.

31 Interjú Benkő Tiborral. HVG 2013. március 26, Internet, elérve: <http://hvg.hu/itthon/20130321>

honvedseg_vezerkari_fonok Benko, letöltve 2016. január 24; Csillagok között. interjú Dr. Benkő Tibor vezérezredessel, Forum Publicum, 2014/8, p. 16.

Szerinte a doktrína modern katonai alapelvek összegzése, amelyek vezérlik a szövetség különféle szervezeteinek tevékenységét a közös célok elérése és a nemzeti célok támogatása érdekében. Így tehát a szabványos NATO-doktrínakon nyugvó magyar katonai gondolkodás Magyarország biztonságának egyik alapvető pillére. Súlyos problémának tartja, hogy a kidolgozás folyamatát nem követi sem megfelelő szakmai, sem előljárói érdeklődés. Ennek következménye az, hogy a doktrínák nem tartalmazzák a hadsereg vezetésének álláspontját és nem harmonizálnak egymással. További problémának látja, hogy a magyar doktrínafejlesztés nem teszi lehetővé az együttműködési képesség emelését, mivel még az alapfogalmak szintjén is eltérnek a NATO doktrínáktól.

A hazai doktrínafejlesztés harmadik súlyos problémájának tartja az a sajátos szemléletet, amely láthatatlan nemzeti sajátosságokra hivatkozva akadályozza a NATO-elvárások és a modern hadviselés NATO-ban elfogadott elveinek érvényesülését. Szerinte a NATO doktrínáinak megismerése és elfogadása nem a nemzeti érdekek ellen hat, hanem éppen ellenkezőleg, elősegíti alapvető érdekeink érvényesülését, hazánk biztonságának garantálását.

Mező András szerint a magyar katonai gondolkodás nem mondhat le a doktrínákról. Ez elvileg azt jelentené, hogy a Magyar Honvédségnek nincs közös filozófiája, egységes nyelvezete és így erő kifejtései sem lehetnek egységesek. Kutatásai nyilvánvalóvá tették, hogy a doktrínafejlesztés módszertanának nincs olyan jól kidolgozott és gazdag irodalma, mint a stratégiafejlesztésnek, amely miatt a NATO tagországainak vonatkozó gyakorlata rendkívül szerteágazó. Szerinte a Magyar Honvédségnek célszerű önálló fejlesztés helyett a már elkészült és kipróbált doktrínák nemzeti adaptációját elvégezni.

A cikksorozat szerzői által felhasznált irodalom jegyzéke megtalálható a Hadtudomány 2018/1. lapszámának a 69–72. oldalain, vagy a Magyar Hadtudományi Társaság honlapján:

http://mhht.eu/hadtudomany/2018/2018_1/HT20181_60-74.pdf